

Vörös Géza

„BÁRKIT EL LEHET ÍTÉLNI...”

*Mindszenty bíboros Rákosi politikai rendőrségének célkeresztjében, 1945–49 [II.]***Ügynökök a primás környezetében*

Az ÁVH igyekezett a bíboros személyének környezetéből, illetve az épületben dolgozó emberek közül többeket hálózati személynek beszervezni, hogy jelentsék, amit bent látnak, tapasztalnak – például ki látogatja meg és miért a főpapot –, hiszen így közvetlenül nyerhettek információkat a palotában történekről. A primácián előkről többen is jelentettek a politikai rendőrségnek, akik vagy hálózati személyként, vagy hálózaton kívüli kapcsolatként⁹² álltak az ÁVH szolgálatára. Egy részükről már a kortársak, az érseki aulában élők is gyanították, hogy együttműködnek az államvédelemmel,⁹³ egy másik részükről a jelenlegi kutatások már megállapíthatták személyazonosságukat. Ám jó részük, a források hiányában, ismeretlen maradt.

A politikai rendőrség a legfontosabb információszerző eszköznek a hálózati személyt tekintette, hiszen ő állt a legszorosabb kapcsolatban a célszeméllyel vagy annak környezetével. Így olyan adatok birtokába is juthatott, melyeket más eszközzel nem vagy csak részben tudtak megszerezni. A legnagyobb gondot mindig az információ valóságtartalmának ellenőrzése jelentette, amit vagy más ügynök jelentésével, vagy más titkos módszer alkalmazásával (lehallgatás, megfigyelés, levélfelbontás stb.) végeztek. Sok jelentés csak épp a mindennapok eseményeit rögzítette: ki fordult meg Mindszenty-nél, mivel töltötte a napjait stb. Egy ilyen, 1948. december 11-i jelentésben az olvasható, hogy az ÁVH egyik kapcsolata látta Cavallier Józsefet,⁹⁴ Szekfű Gyulát⁹⁵ és Kodály Zoltánt⁹⁶ bemeneni a primáshoz, bár igyekeztek ezt a tényt előtte eltitkolni.⁹⁷ Két másik, vélelmezhetően ügynököktől származó beszámoló is megerősítették a találkozó tényét.⁹⁸ Cavallier, Kodály és Szekfű találkozója Mindszentyvel 1948. december 8-án történt, amikor is

* A tanulmány első részét lásd Kommentár 2013/6., 77–91. A jegyzeteket az első résztől folyamatosan számozzuk. (A Szerk.)

⁹² VÖRÖS: *Az állambiztonság hálózaton kívüli információszerző technikái*, 185–188.

⁹³ ÁBTL 3.1.8. Sz-222/16. Mindszenty József. 117. Jelentés, 1948. november 22.

⁹⁴ Cavallier József (1891–1970) újságíró. 1939–1945 között a katolikus hitre áttért izraeliták szervezete, a Szent Kereszt Egyesület irodájának a vezetője, aki az üldözött zsidók elhelyezését, jogvédelmét irányította. 1946-tól a külügyminisztérium tisztviselője rendkívüli követi rangban.

⁹⁵ Szekfű Gyula (1883–1955) történész, politikus. A II. világháború után Magyarország első moszkvai követe, majd 1946 januárjában illetve 1948 májusától 1948 szeptemberéig nagykövete.

⁹⁶ Kodály Zoltán (1882–1967) zeneszerző, zenetudós, nézenekutató, zenepedagógus. 1946 és 1949 között a Magyar Tudományos Akadémia elnöke.

⁹⁷ ÁBTL 3.1.8. Sz-222/17. Mindszenty József. 6. Jelentés, 1948. december 11.

⁹⁸ ÁBTL 3.1.8. Sz-222/16. Mindszenty József. 191. Jelentés, 1948. december 9.; ÁBTL 3.1.8. Sz-222/16. Mindszenty József. 192. Jelentés, 1948. december 9.

igyekeztek elérni bíborosnál, hogy önként félreállva távozzon Rómába, így kerülje el a letartóztatást.⁹⁹

A politikai rendőrség nyomozói a Mindszenty körül megfordulók között ugyancsak keresték a velük már együttműködő személyeket. Az egyik ilyen személy „Hívó” fedőnéven adta információit. A jelentések tartalma alapján Mindszenty belső köréhez tartozó egyházi személyről lehet szó, aki bejáratos lévén a primáshoz, első kézből értesült minden fontos dologról, amelyekről aztán beszámolt tartótisztjeinek.¹⁰⁰ Így például egy december 10-i jelentésben az olvasható, hogy a tisztek kérésére jelezte, ha értesül a bíboros utazási szándékáról, azt azonnal jelzi, de „véleménye szerint a primás makacs természete miatt erre nem fog sor kerülni”. Azonban hozzá tette, hogy „sokat vár a püspöki konferenciától, mert egyedül a püspöki kar állásfoglalása befolyásolhatja a primás magatartását”.¹⁰¹ Bár az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában az ügynökök hálózati nyilvántartó anyaga nem található, még is egyéb források alapján nagy valószínűséggel személye Semptey László római katolikus pappal azonosítható.¹⁰² Ezt igazolja a Berényi István rendőr százados, az állambiztonság egyházi elhárítással foglalkozó alosztályának vezetője¹⁰³ által készített, 1958. január 2-án datált dokumentum. Ebben a következő információkat rögzítette Berényi: „Semptey László a Központi Szeminárium vicerektora. Nevezettet az ellenforradalom alatt Mindszenty bízta meg a Központi Szeminárium vezetésével. Semptey évek óta »Hívó« fedőnéven ügynökünk, ellenőrzött, megbízható, értékes.”¹⁰⁴ Egy 1961. november 29-én kelt, Szeifert József rendőr őrnagy¹⁰⁵ által készített jelentésben az olvasható, hogy „»Hívó« fn. [fedőnevű] ügynököt 1947-ben szerveztük be terhelő adatok alapján. Megbízhatóságához kétség nem fér, többször ellenőriztük.”¹⁰⁶ A forrásokból kitűnik, hogy a Mindszenty környezetében

⁹⁹ *Államvédelem a Rákosi-korszakban*, 80–81; BALOGH: *Mindszenty József*, 200.

¹⁰⁰ ÁBTL 3.1.8. Sz-222/16. Mindszenty József. 196. Jelentés, 1948. december 10.; ÁBTL 3.1.8. Sz-222/17. Mindszenty József. 27. Jelentés, 1948. december 13.

¹⁰¹ ÁBTL 3.1.8. Sz-222/16. Mindszenty József. 196. Jelentés, 1948. december 10.

¹⁰² Semptey László (1909–1980) római katolikus pap. 1932-ben szentelték pappá. 1936 és 1944 között az esztergomi Papnevelő Intézet teológiatanára volt. 1945-től az esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár igazgatója, majd 1946-tól főegyházmezei főtanfelügyelője, 1948-tól az esztergomi főegyházmezei főszámvéveje lett. 1950–1951-ben megbízott irodavezető tisztséget töltött be. 1951 és 1953 között a budapesti Központi Szeminárium prefektusa, 1953-tól 1963-ig gondnoka volt. 1963-tól zuglói plébános, 1965-től a budapesti érseki helytartóság helynöke lett.

¹⁰³ Berényi István (1926–?) rendőrtiszt. 1945-ben vették fel belügyi szolgálatra. Először a Mosonyi utcai rendőr-főkapitányságon, majd a kormányőrségnél teljesített szolgálatot. 1953-ban került az ÁVH Belső Reakció Elhárításának Osztályára. 1957 és 1963 között az egyházakkal szembeni elhárítást végző alosztály vezetője volt. Ezt követően átkerült a hírszerzéshez, ahol különböző osztályokon töltött be vezető pozíciókat 1985-ben történt nyugállományba vonulásáig. ÁBTL 2.8.2.1. 1025. Berényi István. Berényi tevékenységével kapcsolatosan lásd KISS Réka – SOÓS Viktor Attila – TABAJDI Gábor: *Hogyan üldözzük egyházakat? Állambiztonsági tankönyv tartótiszteknek*, L'Harmattan, Budapest, 2012.

¹⁰⁴ ÁBTL 3.1.5. O-13405/3a. Magyar Római Katolikus Püspöki Kar. 9. Jelentés, 1958. január 2.

¹⁰⁵ Szeifert József (1928–?) rendőrtiszt. Belügyi szolgálatát 1948-ban kezdte meg. Kezdetben a vizsgálati főosztályon, majd a Módszertani Irodában dolgozott. 1954-ben a belső reakció ellen harcoló osztályra került át. 1956 után a BM II/5-c (egyházi reakció elleni elhárítás) alosztályára került. 1962. augusztus 15-én a BM állományából elbocsátották, a Budapesti Tejipari Vállalatnál helyezkedett el. ÁBTL 2.8.1. BM Központi Fogyatéék 5354. Szeifert József.

¹⁰⁶ ÁBTL 3.1.5. O-14963/1 „Canale”. 331. Összefoglaló jelentés, 1961. november 29.

található ügynökök közül az államvédelem „Hívő”-t tartotta a legmegbízhatóbbnak.¹⁰⁷ Az ügynököt Mindszenty József letartóztatása után is felhasználta a politikai rendőrség. A már idézett 1961-es iratból kitűnik, hogy a hálózati személy több kérdésben is együttműködött a politikai rendőrséggel, mint például a „Központi Papi Szeminárium és Hittudományi Akadémia elöljárói körében, egyéb op[eratív]. feladatok elvégzése, és egyházipolitikai kérdésekben való tanácsadás vonatkozásában”, és átadott számukra minden olyan információt, ami érdekes lehetett.¹⁰⁸

Egy másik hálózati személyt, aki segítette az államvédelem munkáját, saját nevének említik a források. Szalva László tanárnak 1944-ben a háború folytatására buzdító cikke jelent meg az Esztergom és Vidéke című újságban, amiért őt 1945-ben hat hónap börtönbüntetésre ítélték.¹⁰⁹ A büntetés letöltése után, 1946-ban a politikai rendőrség beszervezte és az „Á.V.H.¹¹⁰ esztergomi kirendeltségének a B. [bizalmi] egyéne” lett.¹¹¹ Mindszenty megfigyelésének kapcsán 1948 decemberében vették fel a kapcsolatot a központi nyomozó szervek tisztjei Szalvával. Ezt azzal indokolta Jámbor Zoltán rendőr hadnagy, hogy „nevezett jó baráti viszonyban van Fábián titkárral,¹¹² valamint a primácia többi alkalmazottait is ismeri. Ugyanis apja több mint 30 évig állt a primácia szolgálatában, mint tisztviselő”.¹¹³ Így tehát a jó kapcsolati rendszerrel bíró tanár az egyik meghatározó hírforrás lett az államvédelem számára. A legtöbb információt a primási titkárral, Fábiánnal Jánossal való beszélgetések folyamán gyűjtötte Szalva, de a palota több alkalmazottjával is jó viszonyt ápolt. Így jutott többek között részletes adatokhoz a bíboros tevékenységéről, melyek az egyházipolitikai kérdésektől kezdve Mindszenty étkezéséig terjedtek.¹¹⁴ Szalva azonban nem mindig váltotta be a hozzá fűzött reményeket, és volt, hogy megpróbálta félrevezetni az államvédelmi tiszteket. A dezinformálás miatt a tanárt, ahogy Jámbor Zoltán nyomozó jelentette, „egy óras időtartamra az esztergomi osztály fogdájába zártuk be, majd kihallgattuk és ezen kihallgatásból kitűnt, hogy nevezett azért jelent valótlanságokat, hogy ezzel leplezze eredménytelen munkáját. Nevezettet egy erős pressziós nyilatkozat vétele után szabadon bocsájtottuk.”¹¹⁵ A politikai

¹⁰⁷ ÁBTL 3.1.8. Sz-222/17. Mindszenty József. 39. Jelentés, 1948. december 15.

¹⁰⁸ ÁBTL 3.1.5. O-14963/1 „Canale”. 331. Összefoglaló jelentés, 1961. november 29.

¹⁰⁹ ÁBTL 3.1.9. V-18235. Szalva László. 11. Szalva László esztergomi lakos iratainak rekonstruálása, 1949. május 10.

¹¹⁰ Ez itt tévedés, mert 1946-ban, attól függően, hogy pontosan mikor történt, még vagy a Vidéki Főkaptányság Politikai Osztálya, vagy már az Államvédelmi Osztály szervezhette be Szalvát, mivel a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatósága csak 1948 szeptemberétől jött létre. A politikai rendőrség Rákosi-kori történetéhez lásd MÜLLER: *I. m.*

¹¹¹ ÁBTL 3.1.9. V-18235. Szalva László. 25. Jelentés, 1950. szeptember 16.

¹¹² Fábián János (1918–2000) római katolikus pap. 1940-ben szentelték pappá. 1945 és 1947 között a Budai Szent Imre Kollégium prefektusa volt, majd ezt követően az esztergomi érsekség szertartója, levéltárosa lett. Zakar András letartóztatását követően, 1948. november 19-től Mindszenty titkára lett. 1949-ben egy év börtönre ítélték feljelentési kötelezettség elmulasztása miatt. A büntetése letöltése után internálták Kistarcsára, ahonnan 1951-ben szabadult. Ezt követően a főgyűházmegyében nyugdíjazásáig több helyen is szolgált.

¹¹³ ÁBTL 3.1.8. Sz-222/16. Mindszenty József. 196. Jelentés, 1948. december 10.

¹¹⁴ ÁBTL 3.1.8. Sz-222/17. Mindszenty József. 27. Jelentés, 1948. december 13.

¹¹⁵ ÁBTL 3.1.8. Sz-222/17. Mindszenty József. 39. Jelentés, 1948. december 15.

rendőrség nem engedhette meg, hogy egy ilyen jó lehetőséggel rendelkező hírforrás kicsússzon a keze közül.

„Borbély” fedőnéven az államvédelem kapcsolata volt a primási palotába bejáró fodrász is. Elsősorban az épületben lévők hangulatáról tájékoztathatta a politikai rendőrség tisztjeit, de igazi friss információkhoz – mivel foglalkozása miatt csak ritkábban fordult meg a primácián – nem juthatott hozzá. Így például december 10-én hiába várta tőle az államvédelem a jelentést, ez elmaradt, mert amikor azután érdeklődött az aulában, hogy mikor mehet hajat vágni, azt az üzenetet kapta, hogy Mindszenty „a jövő hét valamelyik napján fogja felhívni”.¹¹⁶ A nem naprakész és sokszor pontatlan vagy éppen szándékosan megtévesztő információkat adó ügynökök miatt Rákosi titkosrendőrsége további beszerzésre alkalmas személyek után kutatott. Ahogyan ezt Jámbor Zoltán is jelezte feljebbvalóinak december 15-i jelentésében: „fentiek alapján látható az, hogy szükség van a primáciára való újabb beépülésre és erre mint már előző jelentésünkben is közöltük Horváth Gusztáv pontos [!] személyét tartjuk megfelelőnek”.¹¹⁷

Az államvédelmisek igyekeztek a hálózati jelölteket, elsősorban a Mindszenty várható letartóztatása előtti idő rövidsége miatt, presszióval jelentéstételre kényszeríteni. A primási palota postását is igyekeztek besűgásra kényszeríteni. A fent említett Horváth Gusztávot december 11-től vonták megfigyelés alá. A nyugdíj előtt álló postást anyagi helyzetének bizonytalanságával próbálták információs forrásaik közé sodorni: „igyekezzen nevezett előtt lehető legsötétebben lefesteni jövőben kilátásait. Így elérjük azt, hogy esetleg Horváth pénzzel megvásárolható lesz.”¹¹⁸ A postást a fia ügyében beidéztek a helyi rendőrkapitányság épületébe.¹¹⁹ Sajnos a dokumentumok hiányossága miatt csak vélelmezni lehet, hogy Horváth több esetben is adott információkat a politikai rendőrségnek, mivel egy, december 23-ra keltezett jelentésben az olvasható, hogy „a mai napon a szokásos találkozón nem jelent meg”.¹²⁰ Ennek okát az államvédelmi tiszték abban látták, hogy Horváth megijedt a palotában történt letartóztatásoktól, illetve a gyanújuk szerint elmondta együttműködését Mindszenty titkáranak, Fábiánnak. Mivel a nyomozók nem gondolták, hogy a postás a kapcsolat megtagadását tervezné, elhatározták, hogy „Horváthot a holnapi nap folyamán elővesszük és nyilván jelenlegi lelki állapotában nem lesz nehéz visszafordítani”.¹²¹ Azonban a postás ezután már nem ment el a megbeszélte találkozókra, amit az államvédelmi tiszt jelzett is a feljebbvalóinak: „Horváth Gusztáv két nap óta nem jelent meg a találkozón. Várjuk a központ utasítását arra vonatkozólag, hogy nevezettet Fábián központi kihallgatását megelőzően elfogjuk-e, vagy azt csak a kihallgatás után tegyük-e meg.”¹²² A pressziók ellenére Horváth beszerzése – úgy tűnik – nem járt sikerrel.

¹¹⁶ ÁBTL 3.1.8. Sz-222/16. Mindszenty József. 197. Jelentés, 1948. december 10.

¹¹⁷ ÁBTL 3.1.8. Sz-222/17. Mindszenty József. 39–40. Jelentés, 1948. december 15. (Az államvédelmi tiszt itt nyilvánvalóan elírta: Horváth a primácia postása volt.)

¹¹⁸ ÁBTL 3.1.8. Sz-222/17. Mindszenty József. 33. Jelentés, 1948. december 14.

¹¹⁹ ÁBTL 3.1.8. Sz-222/17. Mindszenty József. 40. Jelentés, 1948. december 15.

¹²⁰ ÁBTL 3.1.8. Sz-222/17. Mindszenty József. 92. Jelentés, 1948. december 23.

¹²¹ ÁBTL 3.1.8. Sz-222/17. Mindszenty József. 92–93. Jelentés, 1948. december 23.

¹²² ÁBTL 3.1.8. Sz-222/17. Mindszenty József. 99. Jelentés, 1948. december 24.

1948. december 10-én a reggeli órákban a palotában betegetek ellátó Rajner János belgyógyász főorvost államvédelmi tisztek látogatták meg a rendelőjében, hogy beszélgessenek vele az aulában tapasztaltokról. Valószínűleg Rajner válaszai nem lehettek kielégítőek, ezért „elmagyarázták” az orvosnak: „amennyiben nem volna hajlandó ezen szolgálatokat megtenni, úgy ez esetleg állásának elvesztésével járna. Ennek alapján kötelezte magát, hogy amennyiben a jövőben a primáciára hívatnák, úgy ezt velünk közli, ugyancsak közli azt is, hogy hivatásának mi volt az oka, valamint azt is, hogy mit észlelt az aulában.”¹²³ A politikai rendőrség iratai később Rajnert mint informátort említik.¹²⁴

Az államvédelmi tisztek tartottak attól, hogy esetleg Mindszenty titokban el akarja majd hagyni az épületet, ezért megpróbálták Szóda Ferenc portást beszervezni, hogy jelentse a bíboros esetleges távozásának tervét. Szóda állásának elvesztésétől félve nem tagadta meg a kapcsolatot.¹²⁵

Az ÁVH nemcsak a palotában élők mellé igyekezett hálózati személyt küldeni, hanem a bíborosnál hosszabb-rövidebb ideig megforduló személyek környezetéből is megpróbálták ügynökök segítségével információkhoz jutni. Ezek a jelentések részben a Mindszentyvel folytatott beszélgetések tartalmát elevenítik fel, részben pedig az egyházon belüli hangulatot, a primás tevékenységére vonatkozó reakciókat rögzítik.¹²⁶

Az utolsó napok

Az Államvédelmi Hatóság intézkedéseivel nemcsak megfélemlíteni, hanem a külvilágtól is el akarta szigetelni Mindszentyt. Egy 1948. december 20-ra keltezett ügynöki jelentésben az olvasható, hogy „Mindszenty József hercegprímás az utóbbi napokban elmondta, hogy igen bosszantja, hogy a palotája ablakából látja azokat a detektíveket, akik állandóan őrséget állnak. Főleg – mint mondja – az bántja, hogy emiatt egyáltalán nem tud érintkezni a külvilággal. Félnék hozzá jönni az emberek, mert azt gondolják, hogy azonnal le lesznek tartóztatva, vagy legalább is nevüket igyekeznek megállapítani, hogy később kellemtelenedjenek nekik.”¹²⁷ Az őrizetbe vételét megelőző napokban, Esztergom határában már rendőrök ellenőrizték a városba be- és kimenő forgalmat, valamint a pályaudvart is.¹²⁸

1948. december második felére bezárult a gyűrű a primási palota körül.¹²⁹ Mindszenty titkárának, az 1948. november 19-én letartóztatott Zakar Andrásnak¹³⁰ a

¹²³ ÁBTL 3.1.8. Sz-222/16. Mindszenty József. 197. Jelentés, 1948. december 10.

¹²⁴ ÁBTL 3.1.8. Sz-222/17. Mindszenty József. 92. Jelentés, 1948. december 23. Rajner együttműködésére nincs más utaló nyom az iratokban.

¹²⁵ ÁBTL 3.1.8. Sz-222/17. Mindszenty József. 109. Jelentés, 1948. december 24.

¹²⁶ ÁBTL 3.1.8. Sz-222/16. Mindszenty József. 127–130, 137–151.

¹²⁷ ÁBTL 3.1.8. Sz-222/17. Mindszenty József. 62. Jelentés, 1948. december 20.

¹²⁸ ÁBTL 3.1.8. Sz-222/17. Mindszenty József. 105. Jelentés, 1948. december 25.

¹²⁹ *Államvédelem a Rákosi-korszakban*, 82.

¹³⁰ Zakar András (1912–1986) római katolikus pap. 1940-től pappá szentelését követően az esztergomi főegyházmegyei hivatal irodájában dolgozott. 1944 áprilisától Serédi Jusztinián, majd 1945. október 7-től Mindszenty József esztergomi érsekek személyi titkára lett. Az ÁVH 1948. november 19-én tartóztatta

vallomásai,¹³¹ valamint a politikai rendőrség által addig összegyűjtött információk alapján Rákosi utasítására házkutatást tartottak a primácián. A Décsi Gyula rendőr alezredes¹³² irányításával 1948. december 23-án 13 óra 16 perctől 16 óra 14 percig tartott akció újabb bizonyítékokat szolgáltatott Mindszenty tervezett letartóztatásához.¹³³ A palota pincéjében a börtönből a helyszínre vitt Zakar András megmutatta Décsiéknek azt a rejtékhelyet, ahová Mindszentyék helyezték azt a kb. egy méter hosszú és húsz centiméter átmérőjű fémhengert, amely a bíboros „titkos levéltárát” őrizte.¹³⁴ Az államvédelmi tisztek a házkutatást a primás dolgozószobájában folytatták, ahol mivel Mindszenty nem volt hajlandó átadni íróasztala és szekrénye fiókjait, egy lakatossal feltörték azok zárjait.¹³⁵ A fiókokból számos dokumentumot vittek magukkal.

Ezt követően a főpap tartózkodási helyének megfigyelése folyamatossá vált éjjel-nappal. A politikai rendőrség emberei féltek, hogy Mindszenty a várható letartóztatás előtt esetleg megszökik, amit azonban a bíboros környezetéből ügynökök útján beszerzett információk nem támasztottak alá. Sőt Szalva informátortól elmondása szerint Mindszenty kijelentette, hogy „többet ér egy halott primás Esztergomban, mint egy élő primás külföldön”.¹³⁶ Mindezek ellenére az államvédelmi tisztek biztosak akartak lenni, hogy a főpap nem tud elmenekülni, ezért egy december 23-i jelentésben olvasható, az esztergomi érseki palota körül négy figyelőpontot alakítottak ki. Egy-egy őrszem állt az épület udvari kijáratánál, a főbejáratnál és híd felé eső rácsos kapunál, míg hátul ketten strázsáltak. Az őrszemélyzetet hatóránként váltották. Ugyanakkor az ellenőrzést az államvédelem megerősítette az Esztergomba be- illetve kivezető utakon. Négy ellenőrzőhelyet állítottak fel. Az egyiket az Esztergom-Kenyérmezőtábornál, a laktanya mellett, a másikat a Tát községbe vezető úton, a Petz gyár előtt, a harmadikat a Dobogókő irányába tartó úton, a vámépület mellett, a negyediket pedig a Visegrádra tartó úton, a város határában. Mindegyik helyre két-két embert rendeltek, egy nyomozót és egyet az őrszemélyzet tagjai közül. Mivel a palota Duna felé eső oldalán az éjszakai köd miatt rosszak voltak a látási viszonyok, a rendőrök a megfigyelés időtartamára három villanyoszlopra akartak égőket szereltetni a jobb megvilágítás érdekében.¹³⁷ Az esztergomi villamos mű-

le, a Mindszenty-perben harmadrendű vádlóként szerepelt. 1949. július. 9-én a Budapesti Népbíróság hat év fegyházra ítelték szervezkedésben való részvétel miatt, ahonnan 1953-ban szabadult. 1957-ig, nyugdíjba vonulásáig több budapesti lelkészségen teljesített szolgálatot.

¹³¹ ÁBTL 3.1.9. V-700/49. Mindszenty ügy. 53. Jelentés, 1948. december 22.

¹³² Décsi Gyula (1919–1990) államvédelmi tiszt, rendőr alezredes. 1949-ben az Államvédelmi Hatóság Vizsgálati Osztályának vezetője. 1952. november 14-e és 1953. február 2-a között igazságügyi miniszter. A Péter Gábor és társai ügyében IV. rendű vádlóként 1953-ban kilenc év börtönbüntetést kapott. ÁBTL 2.1. VI/5. Décsi Gyula.

¹³³ ÁBTL 3.1.9. V-700/49. Mindszenty ügy. 238–239. Jegyzőkönyv, 1948. december 23.; *Államvédelem a Rákosi-korszakban*, 79.

¹³⁴ ÁBTL 3.1.8. Sz-222/16. Mindszenty József. 133–134. Jelentés, 1948. november 27.; ÁBTL 3.1.8. Sz-222/17. Mindszenty József. 91. Jelentés, 1948. december 23.; ÁBTL 3.1.9. V-700/49. Mindszenty ügy. 233–239. Mindszenty házkutatási anyagában talált bizalmas feljegyzés, Jegyzőkönyv, 1948. december 23.; GERGELY: *A Mindszenty-per*, 24; BALOGH: *Mindszenty József*, 204.

¹³⁵ ÁBTL 3.1.9. V-700/49. Mindszenty ügy. 238. Jegyzőkönyv, 1948. december 23.

¹³⁶ ÁBTL 3.1.8. Sz-222/17. Mindszenty József. 27. Jelentés, 1948. december 13.

¹³⁷ ÁBTL 3.1.8. Sz-222/17. Mindszenty József. 95. Jelentés, 1948. december 23.

vek emberei 1948. december 23-án már fel is szerelték az égőket, „így, ez a terület is, mint a palota előtti rész meg van világítva”.¹³⁸

1948. december 25-én a primási palota körül már hétre emelkedett figyelőpontok személyi állományát újabb nyolc fővel erősítették meg, és ezek közül ketten kaptak géppisztolyokat is, „mivel karácsony estéjén olyan hangok hallatszottak, hogy tüntetni fognak a primás mellett”.¹³⁹ Mindszenty tartózkodási helyének megfigyelésére, mozgási és kapcsolattartási lehetőségeinek ellenőrzésére egy hármast gyűrűt vont a rendőrség a primácia köré.¹⁴⁰ Az elsőt közvetlenül a palotát vették körbe, a másodikban Esztergom városának különböző pontjainál húzódtak meg a politikai rendőrség beosztottjai. A harmadikat a városból kivezető utakon létesítették az ÁVH emberei. Ezzel gyakorlatilag hermetikusan elzárták Mindszentyt a külvilágtól. Az épületben uralkodó félelem légkörét jól érzékelteti, hogy a bent lévők külön jelrendszert alkalmaztak a belépés engedélyezéséhez, azaz „a kaput a palota portása csak akkor nyitja ki, ha háromszor egymás után lenyomja a látogató a csengővel összeköttetésben lévő kilincset”.¹⁴¹ Végül Mindszenty Józsefet az Államvédelmi Hatóság emberei Décsi Gyula rendőr alezredes vezetésével, Rákosi döntése alapján, 1948. december 26-án este hat órakor tartóztatták le.¹⁴²

A megfigyelés folytatódik

A Budapesti Népbíróság 1949. február 8-án koholt vádak alapján életfogytiglani börtönbüntetésre ítélte Mindszenty Józsefet.¹⁴³ Bár letartóztatásával a bíboros megfigyelése megszűnt, a hozzátartozóié, munkatársaié nem. A primácia telefon vonalát ezt követően is lehallgatták.¹⁴⁴ A palotában élők tevékenységéről továbbra is ügynöki jelentések tájékoztatták az államvédelem tisztjeit.¹⁴⁵ Mindszenty közvetlen munkatársairól, az esztergomi főegyházmegye papjairól, valamint más, a bíborossal kapcsolatban álló egyházi és világi személyekről gyűjtöttek információkat a politikai rendőrség emberei. Arról, hogyan vélekednek az érsek letartóztatásáról, elítéléséről, tartják-e vele a kapcsolatot.¹⁴⁶

A megfigyelés fő hangsúlya azonban átkerült azokra, akik az érsekkel továbbra is kapcsolatot tartottak fent, akik látogatták a börtönben. Közülük érthetően elsősorban Mindszenty édesanyja került az ÁVH célkeresztjébe. Igyekeztek dokumentálni fiánál tett látogatásait, ügynökök segítségével szerezték meg az ezen találkozásokról beszámoló, a

¹³⁸ ÁBTL 3.1.8. Sz-222/17. Mindszenty József. 96. Jelentés, 1948. december 24.

¹³⁹ ÁBTL 3.1.8. Sz-222/17. Mindszenty József. 108–109. Jelentés, 1948. december 26.

¹⁴⁰ ÁBTL 3.1.8. Sz-222/17. Mindszenty József. 107. Jelentés, 1948. december 26.

¹⁴¹ ÁBTL 3.1.8. Sz-222/17. Mindszenty József. 106–107. Jelentés, 1948. december 26.

¹⁴² GERGELY: *A Mindszenty-per*, 28–30.

¹⁴³ BALOGH: *Mindszenty József*, 206–255; GERGELY: *A Mindszenty-per*, 31–50. Mindszenty ellen hűtlenség, a köztársaság megdöntésére irányuló szervezkedés, kémkedés és valutaüzerkedés volt a vád.

¹⁴⁴ ÁBTL 3.1.9. V-700/49. Mindszenty ügy. 97–98. Jelentés, 1948. december 30.

¹⁴⁵ ÁBTL 3.1.8. Sz-222/18. Mindszenty József. 64. Jelentés, 1949. március 2.

¹⁴⁶ ÁBTL 3.1.8. Sz-222/18. Mindszenty József. 23–24. Jelentés, 1949. február 16.; ÁBTL 3.1.8. Sz-222/18. Mindszenty József. 44–47. Jelentés, 1949. február 25. [a dátum és a szöveg is nehezen olvasható]; ÁBTL 3.1.8. Sz-222/18. Mindszenty József. 50. Jelentés, 1949. február 26.

prímási palotába küldött leveleit.¹⁴⁷ Az államvédelmiek Mindszenty édesanyját szabad mozgásában nem akadályozták, de utazásai idején szoros megfigyelés alatt tartották. Eről tanúskodik egy 1949. szeptember 26-án készített jelentés szövege: „Jelentem, hogy f. hó 24-én délután 5. h. kor Dékán r. alezredes bts. [bajtárs] alosztályáról telefonon értesítették alosztályunkat, hogy a Hatóság Vezetőjének utasítására vegyük fel figyelését Jócó [Mindszenty József] édesanyjának, aki a CB 784-es szürke Fiat gépkocsival (prímási palota gépkocsija) a Gráci [!] országúton közeledik Budapest felé. Gépkocsival kimentünk Érd község határába, ahol kb. 18. h. kor láttuk áthaladni a fent jelzett gépkocsit. Innen a figyelést felvettük. A gépkocsi Budapest utcáin a Délibáb utca 29. szám-ban lévő Apáca Zárda előtt állt meg, kiszállt belőle két öregasszony, az egyik köztük Jócó édesanyja volt.”¹⁴⁸

A politikai rendőrség e megfigyelések alkalmán rögzítette, hogy az idős hölgy mikor, kivel és hol találkozott, ott mennyi idő töltött el. Valószínűleg az asszony kapcsolati rendszerét próbálták feltérképezni, hiszen nem tudhatták, a fiánál tett látogatásaikor kiktől hozhat Mindszenty számára, és kiknek vihet a fogvatartottól üzenetet, utasítást. A hetvenöt éves asszony minden lépését árgus szemekkel követték, és percről percre lejegyezték minden tevékenységét, amint ez egy 1949. szeptember 26-i jelentésben is olvasható: „Mindszenty Józsefné¹⁴⁹ f. hó 25-én reggel kb. 9 órakor hagyta el a Délibáb utca 29. számú házat, melyben éjszaka tartózkodott, egy apáca kíséretében, aki egész nap vele volt. A Dózsa György út és a Délibáb utca sarkon kb. 15 percet vártak egy alacsony, molett apácára, aki hozzájuk csatlakozott. Mindszenty né a két apáca kíséretében villamoson kimentek [!] a 28-as végállomásáig. Ott kb. ¾ óra hosszat ültek egy padon. Mindszenty Józsefné bement a Gyűjtőfogházba, ahonnan 15-20 perc múlva jött vissza. A két apáca kíséretében egy villamos megállót gyalogoltak, az egyik apáca közben többször visszanézett. Kb. ¾12 órakor szálltak fel a 28-as villamosra, amellyel a Nemzeti Színházig jöttek. Ott átszálltak a 6-osra, majd az Üllői úton leszálltak és a Ferenc körút 24. számú házba ment Mindszenty Józsefné a fiatalabb és magasabb apácával. Mielőtt a 24. számú házba mentek volna, a mellette levő házba is benézett az apáca, illetve bement a kapu alá. A Ferenc körút 24. számú házban 17.20 perccig tartózkodtak. Gyalog az Üllői útig, majd a 3-as villamossal a Nagyváradi térig, onnan pedig a 23-as villamossal a Damjanich utcáig mentek. Ott leszálltak és bementek a Regnum templomba, ahonnan 5 apáca kíséretében 19 óra 20 perckor jött ki Mindszenty né és tért vissza a Délibáb utca 29. számú házba. A fenti házat f. hó 26-án reggel 8 óráig nem hagyta el.”¹⁵⁰

Az érsek édesanyjának mozgását nemcsak a rendőri megfigyelések alapján tudta dokumentálni az ÁVH, hanem a kialakított ügynöki hálózatából érkező információk alapján is. Egy 1949. november 8-ra keltezett jelentésében írta az ügynök, hogy „Mindszenty [!] édesanyja október 30-án Budapestre jött abból a célból, hogy fiát a gyűjtő-

¹⁴⁷ ÁBTL 3.1.8. Sz-222/18. Mindszenty József. 63. Jelentés, 1949. március 2.

¹⁴⁸ ÁBTL 3.1.8. Sz-222/17. Mindszenty József. 206. Jelentés, 1949. szeptember 26.

¹⁴⁹ Az ÁVH rosszul tudta Mindszenty édesanyjának a nevét, hiszen Kovács Borbálát házasságkötését követően Pehm Jánosné néven anyakönyvezték. Lásd BALOGH: Mindszenty József, 8.

¹⁵⁰ ÁBTL 3.1.8. Sz-222/17. Mindszenty József. 205. Jelentés, 1949. szeptember 26.

fogházban meglátogassa, azonban nem engedték be a gyűjtőbe. Azt mondták neki, hogy összeesküvés volt a foglyok között, ebben a fia is benne volt, emiatt büntetésből nem lehet látogatót fogadni. Mindszenty anyja rákérdezett, hogy mikor volt az összeesküvés, azt a választ kapta, hogy másfél hónapja. Erre azt felelte, hogy az nem lehet, hiszen ő egy hónappal ezelőtt itt volt. Azzal küldték el, hogy jöjjön egy hónap múlva.”¹⁵¹

Mindezekből érzékelhető, hogy az ÁVH nemcsak a börtönbe zárt bíborostól tartott, hanem híveitől, családjának tagjaitól, munkatársaitól is, akik szabadon tevékenykedvén szellemiségét továbbvihették. Ez indokolhatta azt, hogy a dosszié zárására csak két évvel később, 1951. június 18-án tett javaslatot¹⁵² Földes György államvédelmi hadnagy.¹⁵³ A politikai rendőrség irataiból Mindszenty életére vonatkozó információk fonala a börtönévei alatt, valamint a püspökszentlászlói és a felsőpetényi fogvatartásának idején megszakad. Az 1956-os forradalom alatt a bíborosnak csak öt nap szabadság jutott.¹⁵⁴ Mindszenty József 1956. november 4-én a bevonuló szovjet csapatok elől az Amerikai Egyesült Államok követségére menekült, amivel bár kivonta magát a felelősségre vonás lehetősége alól, de magára vonta az újból feleledő politikai rendőrség figyelmét.¹⁵⁵

¹⁵¹ ÁBTL 3.1.8. Sz-222/18. Mindszenty József. 83. Jelentés, 1949. november 8.

¹⁵² ÁBTL 3.1.8. Sz-222/18. Mindszenty József. 85. Lezárási javaslat, 1951. június 18.

¹⁵³ Földes György (1931–1997) rendőr tiszt. 1948-ban került belügyi szolgálatba. 1950-től lett az egyházi elhárítással foglalkozó alosztály helyettes vezetője, majd 1951-től vezetője (lásd ÁBTL 2.8.1. BM Központi Fogyték 1072. Földes György. 7/3. Önéletrajz, 1960. szeptember 24.). Az 1956-os forradalom után a belsőreakció-osztály vezetője, majd 1958-ig a vizsgálati osztály helyettes vezetője lett. Ezután átkerült a hírszerzéshez, ahol az olasz–vatikáni elhárítás területére (ÁBTL 2.8.1. BM Központi Fogyték 1072. Földes György. 15/3. Minősítés, 1966. szeptember 23.). 1989-ig, nyugállományba vonulásáig különböző osztályok irányítását látta el.

¹⁵⁴ Mindszentynek az 1956-os forradalom alatti tevékenységéhez lásd TYEKVICSKA Árpád: *A bíboros és a katonája. Mindszenty József és Pálkás-Pallavicini Antal a forradalomban*, Századvég – 1956-os Intézet, Budapest, 1994; BALOGH: *Mindszenty József*, 268–287; BALOGH Margit: *A forradalom és a katolikus egyház = Magyar Katolikus Egyház, 1956. A Lénárd Ödön Közhasznú Alapítvány évkönyve, 2007*, szerk. Szabó Csaba, Lénárd Ödön Közhasznú Alapítvány – Új Ember, Budapest, 2006, 29–49; SZABÓ Csaba: *Mindszenty József „ismeretlen” rádiószózata = Magyar Katolikus Egyház, 1956*, 99–114; SZABÓ Csaba: *Mindszenty József bíboros szabadon töltött napjai 1956-ban = ÁVH – Politika – 1956. Politikai helyzet és az állambiztonsági szervek Magyarországon, 1956*, szerk. Okváth Imre, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Budapest, 2007, 223–234.

¹⁵⁵ Az Amerikai Egyesült Államok követségére menekült Mindszenty tevékenységének felderítésére és ellenőrzésére a kádári politikai rendőrség 11-Sz-7515 számon, „Primás” fedőnéven nyitott személyi dossziét. A főpap 1971-es távozását követően a rá vonatkozóan gyűjtött, több száz oldalt kitevő négy dossziét O-14563-as számon helyezték irattárba. Az objektum-dossziék naplójában olvasható bejegyzés alapján a dossziékat 1973-ban megsemmisítették: ÁBTL 3.1.5. Objektum dossziék naplója, 3. kötet, 300 p.